

ЗАКЛЮЧЭННЕ

Першая палова XVII ст. стала часам росквіту Старога Быхава. Ён быў ператвораны ў наймагутнейшую фартэцыю на землях ВКЛ, абарончы патэнцыял і ваенна-стратэгічнае значэнне якой сталі добра бачныя ў час войнаў сярэдзіны XVII – пачатку XVIII ст. Разам з тым у першай палове XVII ст. у Старым Быхаве паўстала адна з найбольш вялікіх мураваных рэзідэнцый на ўсходзе Беларусі. Гэта значна павысіла статус паселішча. Перадумовай для гэтага стала тое, што Стары Быхаў з’яўляўся цэнтрам даволі вялікай зямельнай латыфундыі. Гэта забяспечвала магчымасці для росту і развіцця паселішча. Аднак не менш важнае значэнне меў суб’ектыўны фактар, а менавіта дзейнасць уласнікаў горада Яна Караля Хадкевіча і яго зяця Яна Станіслава Сапегі. Для іх Стары Быхаў з’яўляўся цэнтрам аднаго з найбольш значных зямельных комплексаў, асновай для ўмацавання пазіцый сваіх родаў у палітычным жыцці дзяржавы.

Адносна часу будаўніцтва Старабыхаўскіх умацаванняў да сённяшняга дня не існавала адзінага пункту гледжання. Аднак, дзякуючы выяўленым у апошні час дакументам, удалося вызначыць, што валы вакол горада пачалі ўзводзіць у 1611 г., а замак — усяго праз некалькі гадоў пасля гэтага. Такім чынам, будаўніцтва пачалося пры Я. К. Хадкевічу. Адначасова з завяршэннем мураванай рэзідэнцыі ў Старым Быхаве пры Я. С. Сапегу актывізаваліся работы на абарончых умацаваннях горада. Па ўсёй верагоднасці, у гэты час абарончыя ўмацаванні былі рэфармаваныя паводле правілаў старагаландскай фартыфікацыйнай сістэмы і набылі той выгляд, які зафіксаваны на панараме горада другой паловы XVII ст. і на планах XVIII–XIX стст.

Земляныя абарончыя збудаванні Старога Быхава складаліся з гарадскога вала і 12 бастыёнаў аднатыпнай пяцівугольнай формы на ім. Выключэнне складалі чатырохвугольны замкавы, а таксама трохвугольны крайні паўночны паўбастыён. Сёння таксама нельга адназначна адказаць на пытанне пра тое, якой формы быў вуглавы паўднёвы бастыён. Перад гарадскім валам размяшчаўся роў глыбінёй 7–8 м і шырынёй 50 м, абрысы якога з геаметрычнай дакладнасцю паўтаралі контуры бастыёнаў. На ўчастку паміж Магілёўскай і Рагачоўскай брамамі роў быў запоўнены вадой. Часткі рова ад мастоў да поймавай раўніны, хутчэй за ўсё, былі сухімі.

Унутрыгарадская планіроўка Старога Быхава ў XVII ст. адпавядала асноўным правілам фартыфікацыі і прадугледжвала вядзенне вулічных баёў. Захаваныя планы горада канца XVIII ст. сведчаць пра тое, што паміж замкам і цэнтральным заходнім бастыёнам знаходзілася велізарная плошча шырынёй каля 80 м, якая прызначалася для размяшчэння войскаў. Злева і справа ад плошчы знаходзіліся драўляныя жылыя кварталы, якія ўтваралі вулічную сетку прамавугольнай формы, што адпавядала ўпарадкаванню гарадоў-крэпасцей эпохі Адраджэння. Вуліцы былі даволі шырокімі і забяспечвалі хуткае перамяшчэнне салдат з аднаго канца горада ў другі. Так, шырыня галоўнай вуліцы складала каля 10 м, астатнія былі вузейшымі — да 4 м.

Да цяперашняга часу агульнапрынятым з'яўлялася меркаванне пра тое, што ўсе гарадскія цэрквы, касцёл і манастыр у XVII ст. былі драўлянымі. Але праведзеныя даследаванні даюць падставы сцвярджаць, што ўніяцкая царква, а таксама будынкі касцёла і манастыра ў сярэдзіне XVII ст. былі мураванымі.

Старабыхаўская фартэцыя была даволі добра забяспечана артылерыяй: у 1692 г. у цэйхгаўзе захоўвалася 34 гарматы розных тыпаў. Пры гэтым, напрыклад, у 1676 г. дзяржаўны артылерыйскі парк ВКЛ налічваў усяго 42 гарматы,

а ў арсенале адной з наймагутнейшых крэпасцей ВКЛ — Нясвіжскім замку — у 1657–1658 гг. захоўвалася 34 гарматы. Разам з тым неабходна адзначыць, што гармат у Старым Быхаве магло быць яшчэ больш, бо для абароны сінагогі і каталіцкага манастыра ў іх таксама захоўвалася невялікая колькасць гармат.

У 1654–1667 гг. Вялікае Княства Літоўскае спазнала, верагодна, самую разбуральную вайну ў сваёй гісторыі — вайну Рэчы Паспалітай з Рускім царствам. Менавіта падчас гэтай вайны Стары Быхаў увайшоў у гісторыю нашай краіны і стаў прыкладам паспяховай рэалізацыі канцэпцыі ідэальнага горада-крэпасці. Абложаны войскамі ўкраінскіх казакоў, а таксама маскоўскімі войскамі з 29 жніўня 1654 г. да вясны 1657 г., горад не здаўся нават тады, калі практычна ўся тэрыторыя ВКЛ была захоплена непрыяцелем, а сталіца Вільня пала. На жаль, ваенныя дзеянні нанеслі гораду катастрафічныя страты, у сувязі з чым ён на доўгі час прыйшоў у заняпад.

Такім чынам, Стары Быхаў з'яўляецца адным з найбольш вядомых гарадоў-фартэцый Беларусі ранняга Новага часу. Войны сярэдзіны XVII ст. засведчылі высокі ваенны патэнцыял Старабыхаўскай фартэцыі і яе значэнне для абароны паўднёва-ўсходніх меж Вялікага Княства Літоўскага і Рэчы Паспалітай. Таму далейшае даследаванне гісторыі Быхава ў азначаны перыяд з'яўляецца актуальнай задачай для айчынай гістарычнай навукі і карыснае не толькі для вывучэння гісторыі самога горада на Дняпры, але і для пашырэння нашых ведаў аб ваеннай гісторыі і гісторыі архітэктуры Беларусі ў ранні Новы час.